

CONTRIBUȚII SĂLAJENE LA ISTORIOGRAFIA PROBLEMEI MARIU UNIRI

Primele consemnări despre desfășurarea actului revoluționar al Marii Uniri în Sălaj apar în presa interbelică sălăjeană de la începutul deceniului III, ele fiind cu rare excepții, relatări ale unor evenimente locale în care autorii lor au fost implicați nemijlocit. Aceste relatări, de regulă fără pretenții științifice, au meritul că, la puțini ani după consumarea evenimentului epocal, al Marii Uniri, au adus la cunoștința opiniei publice și a istoricilor problemei fapte reale, brute, ce altfel ar fi rămas, poate, pentru totdeauna uitate. Astfel, Ioan Deleu¹ și Alexandru Aciu² au publicat în *Gazeta de Duminică* câteva relatări despre evenimentele anilor 1918—1919 din zona Șimleu-Crasna, aflată temporar (din ianuarie 1919 pînă la jumătatea lunii aprilie 1919) dincolo de linia demarcațională provizorie.

Ulterior în deceniul IV, după cîteva ani de tăcere, apar în presa locală alte două relatări demne de consemnat: Grațian O. Mărcuș — *Expediția de la Mal. Un episod din anul 1918*³ și Leontin Ghergariu — *O familie de luptători naționali: II Victor Deleu (1876—1940) — un făptuitor pentru Unire*⁴.

Ca lucrări speciale, e drept, nu de prea mare întindere, apar în anii 1932 și 1938 două însemnări memorialistice aparținînd foștilor comandanți ai Gărzilor Naționale Române din zona Șimleu-Crasna: Coriolan Meseșian⁵ și Alexandru Aciu⁶.

La jubileul de un sfert de veac al Marii Uniri, „primul jubileu îndo-liat, înțepenit la o piatră de hotar”⁷, contribuția Sălajului la înfăptuirea marelui act este evocată în cîteva pagini din lucrările: *Marea Unire de la 1 Decembrie 1918* și *Misiunea istorică a gărzilor naționale în luptele de dezrobire din 1918*⁸. O emoționantă evocare a drumului parcurs de delegații sălăjeni pînă la Alba Iulia — cetatea Marii Uniri — precum și a atmosferei înălțătoare de pe Cîmpul lui Horea din 1 Decembrie 1918, publică, în 1943, preotul Aurel Ghilea — refugiat din teritoriul vremelnic ocupat. Articolul este intitulat: „Amintiri de la 1 Decembrie 1918”⁹.

Trei lucrări dedicate aspectelor militare ale procesului de integrare a județelor românești din vestul țării în cadrele statului național unitar

¹ *Gazeta de duminică*, Șimleu Silvaniei, nr. 31 din 5 august 1923.

² *Idem*, nr. 40 din 2 decembrie 1923.

³ *Gazeta Sălajului*, Zalău, nr. 18 din 1 mai 1937.

⁴ *Țara Silvaniei*, Zalău, nr. 1/1940, p. 68—72.

⁵ C. Meseșian, *Un episod al ostacilor*, Șimleu Silvaniei, 1932.

⁶ Al. Aciu, *Șimleu sub linie demarcațională* în volumul T. Albani, *Douăzeci de ani de la Unire*, Oradea, 1938, p. 315—317.

⁷ *Tribuna*, Brașov, 1 Decembrie 1943 — număr festiv, p. 85.

⁸ Ambele lucrări au apărut la București în 1943.

⁹ *Tribuna*, Brașov, 1 Decembrie 1943 — număr festiv, p. 84—85.

român analizează pertinent și situația județului Sălaj în perioada ianuarie-aprilie 1919¹⁰.

De asemenea, în perioada interbelică, apar frecvent în presa sălăjeană, regională și centrală, articole care se referă la evenimentele anilor 1918—1919. Nereferindu-se în mod expres la contribuția locuitorilor sălăjeni la Marea Unire, aceste articole nu fac obiectul analizei noastre.

Temp de aproape 15 ani (1943—1957) nu au apărut informații demne de semnalat¹¹ referitoare la evenimentul aflat în studiu.

În anul 1960, apare lucrarea 1918. *Din istoria luptelor revoluționare din România* de V. Liveanu. Întocmită pe baza unui material documentar inedit, lucrarea analizează în cadrul problematicii enunțate și situația din unele localități sălăjene¹². Informațiile din această lucrare au fost preluate apoi integral în alte lucrări apărute cu ocazia semicentenarului Marii Uniri¹³.

Anul 1968 constituia un an de referință în studierea și începutul publicării organizate a informațiilor referitoare la contribuția Sălajului la Marea Unire. Astfel, au apărut, pînă în prezent, un număr apreciabil de articole, studii și culegeri de documente semnate de urmăritorii autori: Paul Abrudan¹⁴, Liviu Botezan¹⁵, Valentin Dărăban¹⁶, Doru E. Goron¹⁷,

¹⁰ Gen. D. Mărdărescu, *Campania pentru dezrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei*, București, 1921, p. 46—48; C. Kirișescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916—1919*, București, [1924], p. 541—543, 546, 552—555; C. Drăgănescu, *Campania 1918—1921*, curs predat la Școala superioară de război în anii 1926—1929, p. 81—82.

¹¹ vezi în acest sens *Studii — revistă de istorie*, nr. 5/1957, p. 127—140 și *Anuarul Institutului de Istorie Cluj*, I-II/1958—1959, p. 313—342.

¹² vezi p. 484—485, 497—498, 529 și 534.

¹³ *Relații agrare și mișcări țărănești în România 1908—1921*, București, 1967; *Desăvîrșirea unificării statului național unitar român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, București, 1968; Șt. Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, încununarea ideii, a tendințelor și luptelor de unitate a poporului român*, Cluj, 1968; *Maramureșul și Unirea (1918)*, Baia Mare, 1968; *Unirea Transilvaniei cu România. 1 Decembrie 1918*, București, 1970 și 1972 (ediția a II-a).

¹⁴ *Aspecte ale luptei sălăjenilor pentru desăvîrșirea unității de stat a României în Năzuința*, Zalău, nr. 40 din 9 noiembrie 1968; *Contribuția Sălajului la desăvîrșirea unității de stat a României*, *idem*, nr. 1062—1065 din 11, 18, 25 octombrie și 1 noiembrie 1978; *Documente inedite privind participarea sălăjenilor la revoluția din 1918 și Unirea Transilvaniei cu România*, în *Acta MP*, 5, 1981, p. 473—505; *Din însemnările participanților la lupta pentru Unirea Transilvaniei cu România*, *idem*, 7, 1983, p. 295—307; *Documente politice privind desfășurarea evenimentelor politico-militare din Transilvania după Adunarea Națională de la Alba Iulia*, *idem*, 9, 1985, p. 441—489.

¹⁵ *Mișcări țărănești din toamna anului 1918 și rolul lor în înfăptuirea Unirii Transilvaniei cu România în Năzuința*, Zalău, nr. 42 din 22 noiembrie 1968; *Mișcări țărănești din județul Cluj în anii primului război mondial* (în colaborare cu C. Enea) în *Acta MN*, 1971, p. 341—355.

¹⁶ *Deleu. O familie de luptători naționali în Sălaj — II. Victor Deleu*, în *Acta MP*, 5, 1981, p. 707—735; *Marea Unire în memoria sălăjenilor în Năzuința*, Zalău, nr. 1325—1327 din 29 octombrie, 5 și 12 noiembrie 1983; *Marea Unire în memoria sălăjenilor în Tribuna*, Cluj-Napoca, nr. 45 din 10 noiembrie 1983; *Voinea și puterea locuitorilor Sălajului în Urtea* (supliment al ziarului *Unirea*), Alba Iulia, noiembrie 1983 (toate patru în colaborare cu D. E. Goron); „*La Alba Iulia se bucura cu noi toată istoria noastră*” — interlocuitor Paul Găga, *participanți la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia în Năzuința*, Zalău, nr. 1225 din 28 noiembrie 1981.

¹⁷ *Participanți sălăjeni la Marea Unire în Năzuința*, Zalău, nr. 1017 din 30 noiembrie 1977; *Victor Deleu la Iași, la 8 iunie 1917*, în *Acta MP*, 2, 1978, p. 235—238; *Participanți sălăjeni la Marea Unire în Rev. Arh.*, București, 1979, supliment, p. 178—182; *Voluntarii*

Cornel Grad¹⁸, Ion Ivănescu¹⁹, Ionel Penea²⁰, Ioan Tomole²¹, Vasile Vetișanu²² și Wagner Ernest²³. Au mai publicat, fără pretenții științifice, articole ocazionale depre desfășurarea evenimentelor Marii Uniri în Sălaj următorii: Ioan Lupa Crișan^{23a}, Grațian C. Mărcuș²⁴, Ioan Muscă²⁵, Radu Selejean²⁶, Eugen Teglaș²⁷ și Mioara Vergu²⁸.

Înainte de a încheia această succintă enumerare a autorilor și lucrărilor care au abordat problema în discuție, se impun câteva considerații

români ardeleni și buncovineni în lupta pentru desăvârșirea statului național unitar român în Marmația, Baia Mare, 1979–1981, p. 312–323; Deleu. O familie de luptători naționali în Sălaj – II. Victor Deleu în Acta MP, 5, 1981, p.707–735; Marea Unire în memoria sălăjenilor în Năzuința, Zalău, nr. 1325–1327 din 29 octombrie, 5 și 12 noiembrie 1983; Marea Unire în memoria sălăjenilor în Tribuna, Cluj-Napoca, nr. 45, din 10 noiembrie 1983; Voința și puterea locuitorilor Sălajului în Unirea (supliment al ziarului Unirea), Alba Iulia, noiembrie 1983 (ultimile patru în colaborare cu V. Dărăban); Contribuții aduse de voluntarii români transilvăneni și bucovineni la realizarea unității naționale românești (1916–1918) în Acta MP, 11, 1987, p. 331–345 (în colaborare cu C. I. Stan); 1 Decembrie 1918. Toate drumurile țării duc la Marea Unire – Sălaj în Unirea (supliment al ziarului Unirea), Alba Iulia, decembrie 1988 (în colaborare cu C. Grad); Consilii și gărzi naționale române în Sălaj în anul 1918. Contribuții documentare în Acta MP, 12, 1988, p. 469–619 (în colaborare cu C. Grad și Wagner E.).

¹⁸ *Rapoarte și memorii privind activitatea consiliilor și gărzilor naționale române din comitatele Sătmar, Sălaj, Bihor și Arad (decembrie 1918–martie 1919) în Acta MP, 5, 1981, p. 507–555; Aspecte ale procesului istoric de integrare organică a județului Sălaj în structurile politico-administrative ale statului național unitar român. Linia demarcațională provizorie (ianuarie–aprilie 1919) în Sălaj în Acta MP, 6, 1982, p. 251–262; 1 Decembrie 1918. Toate drumurile țării duc la Marea Unire – Sălaj în Unirea (supliment al ziarului Unirea), Alba Iulia, decembrie 1988, (în colaborare cu D. E. Goron); Consilii și gărzi naționale în Sălaj în anul 1918. Contribuții documentare în Acta MP, 12, 1988, p. 469–619 (în colaborare cu D. E. Goron și Wagner E.).*

¹⁹ *Sălăjenii în Marele Sfat al țării și în Consiliul Dirigent în Acta MP, 8, 1984, p. 455–457.*

²⁰ *Rolul consiliilor naționale române din județul Sălaj în pregătirea actului istoric de la 1 Decembrie 1918 în Năzuința, Zalău, nr. 1017 din 30 noiembrie 1977; Ecouri ale actului Unirii în presa vieneză, în Acta MP, 2, 1978, p. 241–248; File sălăjene din cronică Unirii în Tribuna, Cluj-Napoca, nr. 45 din 10 noiembrie 1983; Activitatea Legiunii române din Praga în Acta MP, 8, 1984, p. 449–454.*

²¹ *Sălajul prezent pe Cimpia Libertății în Năzuința, Zalău, nr. 964 din 1 decembrie 1976; Atitudinea populației sălăjene față de actul Unirii Transilvaniei cu România în Acta MP, 2, 1978, p. 249–255; Aspecte ale revoluției populare din toamna anului 1918 în Sălaj în idem, 8, 1984, p. 445–447; Lupta românilor din „Țara Sivaniei” pentru drepturi politice și făurirea statului național unitar român (1905–1918), Cluj-Napoca, 1985.*

²² *Un luptător pentru Unirea de la 1 Decembrie 1918. Petre Borzescu și crezul statornic al unei vieți în Năzuința, Zalău, nr. 1050 din 18 iulie 1978; Cartea Șimleului, București, 1985.*

²³ *Consilii și gărzi naționale române în Sălaj în anul 1918. Contribuții documentare în Acta MP, 12, 1988, p. 469–619 (în colaborare cu C. Grad și D. E. Goron).*

^{23a} *Sălăjenii și lupta pentru Unire în Năzuința, Zalău, nr. 698 din 30 noiembrie 1973.*
²⁴ *Pe marginea articolului „Alba Iulia, 1 Decembrie 1918. Sălajul prezent pe Cimpia Libertății în Năzuința, Zalău, nr. 965 din 8 decembrie 1976.*

²⁵ *Contribuții sălăjene la desăvârșirea statului național unitar român de la 1 Decembrie 1918 în Năzuința, Zalău, nr. 1433 din 23 noiembrie 1985; Contribuții sălăjene la Marea Unire în Tribuna, Cluj-Napoca, nr. 47 din 19 noiembrie 1987.*

²⁶ *Veacuri de luptă și împliniri în România literară, București, nr. 48 din 30 noiembrie 1978.*

²⁷ *„Sintem mândri că trăim într-o țară liberă, prosperă și demnă” în Scinteia, București, nr. 12.827 din 19 noiembrie 1985.*

²⁸ *„Ne-am dus să vedem cum înfloreste țara” în Scinteia tineretului, București, 21 noiembrie 1983.*

critice. În primul rînd, accentuăm că primele consemnări ale desfășurării actului Marii Uniri în Sălaj au fost publicate cu ocazia unor evenimente aniversare și la îndemnul unor foști participanți la evenimentele tumultuoase ale anilor 1918—1919 și, drept urmare, aceste consemnări nu sînt lipsite de unele erori de informare, care, din păcate, au fost preluate și amplificate și de alți cercetători ai perioadei.

În ceea ce privește lucrările ultimelor două decenii, trebuie să arătăm că majoritatea se bazează pe documente inedite de arhivă, memorii ale veteranilor Unirii etc., dar, așa cum am menționat anterior, unele din aceste lucrări preiau erorile de informare din lucrările mai vechi și, ceea ce este mai grav, le amplifică involuntar. Astfel, Vasile Vetîșanu²⁹ reia informația eronată referitoare la situația plasei Șimleu Silvaniei în perioada decembrie 1918—1919 și mai adaugă alte erori. Același Vasile Vetîșanu consemnează — fără a verifica corectitudinea informației — opinia lui Petre Borzescu că, la Șimleu Silvaniei, în noiembrie 1918, în parcul orașului s-ar fi desfășurat o mare adunare națională³⁰, la care ar fi participat Vasile Lucaciu, Vasile Goldiș și Iuliu Maniu, ceea ce este o pură invenție.

Enumerînd personalitățile istorice din Sălaj, Paul Abrudan³¹ afirmă greșit că Alexandru Vaida ar fi originar din Sălaj. Același Paul Abrudan, transcrie greșit unele documente de epocă³², numele unor localități sălăjene (vezi cazurile Ileanda, Tămășa, Tămășești) și cronologia unor evenimente (nespecificarea stilului — vechi sau nou — duce la desincronizări evidente)³³.

Recordul greșelilor îl deține cel mai harnic cercetător — pînă acum al perioadei, Ioan Tomole. Astfel, în culegerea *Lupta românilor din „Tara Silvaniei” pentru drepturi politice și făurirea statului național unitar român (1905—1918)*, (Cluj-Napoca, 1985), Ioan Tomole comite o serie de erori grave care anulează, în final, intenția laudabilă de a pune la îndemîna publicului și a specialiștilor un instrument de lucru complet și coerent. Enumerăm cîteva dintre greșelile flagrante: traduceri anapoda din limba maghiar în limba română, cu efect hilar; greșeli de transcriere; localizări geografico-istorice fanteziste; nerespectarea cronologiei și a obiectului lucrării etc., pe scurt o înșiruire incoerentă de date și fapte ce nu aduc prea multe noutăți, ci, dimpotrivă introduc confuzii și în probleme deja elucidate de cercetările anterioare.

Nici semnatarii acestor rînduri, autori împreună cu Wagner Ernest ai lucrării *„Consilii și gărzi naționale române în Sălaj în anul 1918. Contribuții documentare”*³², n-au fost scutiți de o serie de inexactități, nu esențiale, dar regretabile. Astfel, chiar titlul era formulat corect astfel: *Consilii și gărzi naționale române în Sălaj (Contribuții documentare)*. De asemenea, pentru preluarea corectă a informațiilor, semnalăm îndreptarea cîtorva

²⁹ V. Vetîșanu în *Cartea Șimleului*, București, 1985, p. 160—163.

³⁰ *Idem* în *Năzuința*, Zalău, nr. 1050 din 19 iulie 1978.

³¹ P. Abrudan în *Năzuința*, Zalău, nr. 40 din 9 noiembrie 1978; *idem*, nr. 1062 din 11 octombrie 1978.

³² *Idem* în *Acta MP*, 5, 1981, p. 490—505.

³³ *Idem* în *Acta MP*, 9, 1985, p. 444—489.

³⁴ *Acta MP*, 12, 1988, p. 469—619.

erori de corectură. La p. 498—499, la pozițiile 76 și 126, numele corect al comandantului G. N. R. este Victor Sima și nu Viscot Sima (informație preluată de la Paul Abrudan); la p. 499, la pozițiile 127 și 135, datele corecte sînt 5 ianuarie 1919 și respectiv 20 noiembrie 1918. Tot la tabelul întocmit (p. 497), trebuiesc amintite localitățile Dragu (C. N. R. și G. N. R. se constituie în noiembrie 1918) și Fodora (președinte C. N. R., constituit la 12 noiembrie 1918, fiind Alexiu Ilieș). La poziția 31, localitatea Ciaca: președinte C. N. R. — Ioan Aluaș (cf. documentului nr. 32, p. 535). Mai menționăm că documentul de la p. 506 apare nenumărat, el trebuind să poarte în acest caz nr. 1/A, iar totalul documentelor inedite publicate fiind de 74. Tot dintr-o regretabilă eroare de corectură, la p. 502, notă subsol 143, apare I. Tomoaie în loc de I. Tomole.

Nu trim ferma convingere că viitoarele cercetări vor scoate la lumină alte noi date și fapte privitoare la evenimentul tratat, completînd patrimoniul informațional-documentar existent, și, în același timp, vor permite aprofundarea și clarificarea unor aspecte controversate sau nu îndeajuns studiate pînă acum.

CORNEL GRAD — DORU E. GORON

CONTRIBUTIONS PAR LES AUTEURS DE SĂLAJ Á L'HISTORIOGRAPHIE DE LA GRANDE UNION (1918)

(R e s u m é)

Les auteurs donnent un aperçu de la bibliographie concernant la Grande Union (1918) Elle comprend des articles parus dans divers quotidiens et revues, et aussi dans des ouvrages à part. Des erreurs de documentation, parfois très graves, sont signalées et corrigées.